

Derleme Sözlüğü'nde "Kandırma" Kavram Alanına Ait Anlambirincikleri İçeren Sözcükler

Words Containing Semantics Belonging to the Conceptual Field of "Deception" in the Compilation Dictionary (Derleme Sözlüğü)

Özgül Özbek

Arş. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çanakkale/Türkiye

e-posta ozgulozbek@comu.edu.tr

orcid 0000-0002-3519-4226

doi 10.54316/dilarastirmalari.1158658

Atıf

Citation

Özbek, Özgül (2022).
Derleme Sözlüğü'nde
"Kandırma" Kavram Alanına
Ait Anlambirincikleri İçeren
Sözcükler. *Dil Araştırmaları*,
31: 129-154.

Başvuru

Submitted

06.08.2022

Revizyon

Revised

28.08.2022

Kabul

Accepted

22.11.2022

Çevrimiçi Yayın

Published Online

30.11.2022

ÖZ

Kandırma, kavramsal açıdan "karşıdakinin kanmasına neden olma; inandırma" anlamına sahiptir. Öte yandan "aldatma, yalan söyleme, yanıltma" gibi kavramlar da kandırmanın kavram alanına girer. Bu çalışmada öncelikle kandırmanın kavram alanına giren sözcükler tespit edilecektir. Ardından Derleme Sözlüğü taranarak bu sözcüklerin anlambirincik olarak yer aldığı madde başları saptanacak böylece Anadolu Ağızlarında "kandırma" bildiren sözcükler üzerine bir değerlendirmede bulunulacaktır. Örneğin Derleme Sözlüğü'nde *abuğhlamaş* eylemine "aldatmak", *eğiltmek* eylemine "kandırmak, inandırmak, kendi sözüne getirmek", *hoyuklamak* eylemine "hile tasarlamak, hile yapmak" anlamları verilmiştir. Bir isim ve fiilin bir araya gelmesiyle oluşan tora çekmek "aldatmak, pusuya düşürmek" ve çivi kıvrıtmak "oyun, dolap çevirmek, entrika yapmak" anlamlarıyla sözlükte yer alırken, ayın oyun "hile, entrika, desise, oyun" gibi ikilemelere, ağzı kara "iftiracı" gibi birleşik isimlere rastlamak mümkündür. Kandırma geniş bir kavram alanına sahiptir. Derleme Sözlüğü'nde kandırmanın kavram alanına dâhil edilen kavramların anlambirincik olarak yer aldığı 438 ve bu kavramlar dışında başka anlambirinciklerle kandırma anlamını ifade eden 135 toplamda 573 madde başı tespit edilmiştir. Kandırmanın kavram alanında değerlendirilen bu kavramlar Sözlük'te kimi sözcüklerde tek başlarına, kimi sözcüklerde ise bir arada kullanılarak anlam vermişlerdir. Böylelikle çalışmada bir sözcüğün anlamının tam olarak verilmesini sağlayan anlambirinciklerin önemi vurgulanırken kandırma kavramından hareketle Türkçenin söz varlığının zenginliği ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Derleme Sözlüğü, kandırma, anlambirincik, kavram, kavram alanı

ABSTRACT

Deception, conceptually has a meaning of “enable somebody to be deceived; to make somebody believe something”. On the other hand the notions like “to cheat (or deceive), to lie, deception” enters the conceptual domain of “to deceive”. In this study, foremost, the words that fall into the notion of deception will be confirmed. The Compilation Dictionary will be browsed and the items used as semantic units will be determined. Then an evaluation will be made on the structures that indicate “deception” in Anatolian dialects. For instance, in the Compilation Dictionary, for the verb *abuğlamak* “deceiving”, for the verb *eğiltmek* “deceiving, making people believe, convince somebody that what you say is true” and for the verb *hoytuklamak* “deceiving, cheating” is given as equivalents. *Tora çekmek* is a compound verb structure formed by the combination of a noun and a verb and in the mentioned dictionary it is “to deceive, ambush”. Likewise, *çivi kıvrıtmak* is “play, plot, intrigue”, then reduplication example of *ayın oyun* is “trick, intrigue, plot, cheat” and the compound word of *ağzı kara* is “defamer” in the same dictionary. The word “deception” has a wide field of concept. In the Compilation Dictionary, 438 of the concepts included in the concept field of deception are semantics; 135 of them express the meaning of deception with other semantics apart from these concepts which makes a total of 573 items. The concepts which are evaluated in the conceptual field of deception, have contributed meaning to the Dictionary sometimes separately sometimes in combination. Thus, while emphasizing the importance of semantics that provide the full meaning of a word in the study, the wealth of Turkish vocabulary will be revealed based on the concept of deception.

Keywords: Derleme Sözlüğü, Compilation dictionary, deceive, seme, concept, conceptual field

0. Giriş

Dil insanın dünyayı algılayış sürecinde karşılaştığı soyut ve somut öğeleri tanımlar. Sesli, bu süreçle ilgili olarak *“İnsan belli bir dil topluluğunun ferd olarak, çevresinden başlayıp dünyayı ve nihayet kâinatı kendine mal etmeden, yani kelimeleştirmeden önce, onları mânalandırmıştır, yani zihninde onlara mana vermiş ve bu proses neticesinde verdiği mâna, vücut vererek kelimeyi yaratmış, yani mâna, kelime dediğimiz ses unsuruna bürünmüştür. O halde kelime, genel bir dünya ve kâinat tasavvurunun bir parçasını ifade eden bir ses ve mâna birliğidir ve dolayısıyla o topluluğunun dünya görüşü demek olan bir dış-iç alem tasavvurunun belirli bir parçasıdır. Anlaşıyor ki, her kelime belirli bir mânaya işaret eden bir ses sembolüdür.”* (Sesli 1968: 1) açıklamasıyla anlam ve sözcük arasındaki ilişkiyi izah eder.

Öte yandan dünyayı anlamlandırırken karşılaşılan her bir öğe zihinde kendini tanımlayarak kavramı oluşturur. Aksan bu durumu, *“Kavramlar insanın çevresindeki nesnelere, olay ve durumlara ait, kişisel gözlem ve deneyimlere dayanan tasarımların zihinde yer eden ve bir soyutlama ’yla (abstraction) dile dönüşen yönüdür, göstergelerin gösterilen yanındır. Bir dilin sözvarlığını temel alarak da kavramı kabaca bir tanımla “bir sözlükte madde başı olarak yer alan sözcükler” biçiminde niteleyebiliriz.”* (Aksan 2020: 53) şeklinde ifade eder. Korkmaz da kavramı “Dünyadaki nesnelere, durumların,

hareketlerin ve tasavvurların dildeki ifadesidir. Kavramın değeri, niteliği aynı dili konuşan kimselerce aşağı yukarı aynıdır." (Korkmaz 2007: 143) biçiminde tanımlamıştır. Kavramın diğer bir tanımı da şöyledir; "Ortak özellikler taşıyan bir dizi olgu ya da nesneye ilişkin genel nitelikli bir anlam içeren, değişik deneyimlere uygun düşen, dilsel kökenli her türlü simgesel tasarım düşünüşü, imge; bir nesne ya da oluşun anlık imgesi." (Vardar vd. 1980: 101).

Bunun yanında değişik yönlerden birbirine yakın kavramları ifade eden sözcükler de kavram alanını oluştururlar. Hengirmen kavram alanını şu şekilde tanımlar:

"Birbirine yakın, birbirini çeşitli açılardan bütünleyen, aralarında ortak bir bağ bulunan kavramların oluşturduğu bütünlük. Örneğin sevmek, hoşlanmak, beğenmek, hayran olmak, takdir etmek, imrenmek, aşık olmak gibi eylemlerin ait oldukları kavramlar için böyle bir kavram alanından söz edilebilir" (Hengirmen 1999: 246).

Trier bir sözcüğün anlamının kavram olarak ona yakın sözcüklerin anlamına bağlı olduğunu söyleyerek "Bir kelimenin değeri ancak komşu ve birbirine, (mânacamütercim) karşı koyan kelimelerin değerleriyle hudutlandırılırsa anlaşılır ve ancak bütünün parçası olarak mânası vardır." (Trier 1969: 3-4) şeklinde kavram alanı hakkında açıklamada bulunmuştur. Trier'in ortaya koyduğu bu tespite göre sözcüklerin anlamları oluşturdukları alan içinde belirlenmektedir.

Bu terimle ilgili bir diğer tanım da şöyledir: "Belli bir kavram alanındaki sözcüklerin anlam ilişkilerinin oluşturduğu bütünlük. Trier'in ürettiği bu terim kavramlardan birinde beliren değişikliğin, onunla bağımlı sözcük anlamlarında da görüleceğini öne sürer." (İmer vd. 2019: 176). Korkmaz da anlam alanı başlığında değerlendirdiği kavram alanıyla ilgili olarak: "Zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan kelimelerin meydana getirdikleri ortak alan: ülkü, hedef, gaye, maksat, ideal; kırılmak, incinmek, gücünmek, darılmak, küsmek; kesmek, koparmak, biçmek, üzme, yolmak vb." tanımlamasını yapmıştır (Korkmaz 2007: 18). Kavramsal alan başlığı altında yapılan bir açıklama da şöyledir:

"Bir sözlüksel alanda anlatımını bulan anlamsal alanın dış gerçeklik düzlemindeki kavramsal karşılığı. Birçok dilbilimci gerçekte kavramsal alan terimini anlamsal alan terimiyle eşanlamda kullandığından yukarıdaki tanımda yer alan ayırım gerçekte daha çok kuramsal bir ayırımdır. Kavramsal alan deyimi J. Trier'den kaynaklanır. Bu bilgin anlığın kavramsal kesimine ilişkin sözcükleri incelemiş ve bunların yapı kuran düzenli bir bütün oluşturduğunu, bu bütünde yer alan her birimin öbürlerine bağımlı olduğunu tanımlamıştır. Bu anlayışa göre bir kavramda beliren değişiklik komşu kavramların ve onları belirten sözcüklerin de değişime uğramasına neden olur. Sözcükler, kavram alanlarını kaplayan dilsel alanlar oluşturur; bir dünya görüşünü dile getirirler." (Vardar vd. 1980: 102).

Tüm bu tanımlardan yola çıkılırsa kavram alanıyla ilgili olarak birbirine yakın anlamların oluşturduğu genel bir alan olduğu ve bu alanda yer alan anlamların herhangi birinde meydana gelen bir değişikliğin diğerlerinin anlamlarını da etkilediği söylenebilir.

Araştırmada, Türkçenin söz varlığının ortaya konması bakımından çok önemli ve değerli bir sözlük olan Derleme Sözlüğü'nde (DS) *kandırma* kavram alanına ait sözcüklerin belirlenmesine çalışılacaktır. Sözlük, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde halk ağzında kullanılan sözcüklerin derlenmesiyle oluşturulmuştur (DS 1963: V).

Anlambirimcik

Çalışmanın temelini Sözlük'te yer alan kavramlara bağlı (kavramlarla ilgili) anlambirimciklerin tespit edilmesi oluşturmaktadır. Anlambirimcik “Bir sözlüksel birime ait anlamsal içeriği oluşturan özelliklerin her biri anlambirimcik olarak adlandırılır. Anlambirimcik düzleminde en küçük anlamsal ayırt edici birim anlambirimciktir. Göstergeninin içerik düzlemiyle ilgilidir.” şeklinde tanımlanmaktadır (Günay 2007: 272). Bu tanımdan yola çıkılarak anlambirimciklerin anlam ayırt edici en küçük birim olduğu söylenebilir. Günay ayrıca anlambirimciklerin sözlükbirimleri hatta bazı hâllerde biçimbirimleri birbirinden ayırmaya yaradığını, sözcüğün anlambirimciklerinin belirlenmesiyle diğer sözcüklerle olan benzerlik ve farklılıklarının saptanabileceğini söyler (Günay 2007: 110).

Kıran ve Eziler Kıran Dilbilime Giriş (2018) adlı yayınlarında sözcüklerin anlamlarını meydana getiren ayırıcı özellikleri ve bunların arasındaki ilişkileri ortaya çıkarmak için anlambirimcik çözümlemesi adıyla tanımlanan yöntem kullanıldığını belirtir (Kıran ve Eziler Kıran 2018: 339). Anlambirimcik çözümlemesinin esin kaynağının sesbirimcikler olduğunu ifade ederek /b+a+b+a/yapısındaki ilk /b/ sesbiriminin /k/ sesbirimiyle değişmesi sonucu /kaba/ yapısının dolayısıyla da başka bir anlamın ortaya çıktığını aynı şekilde /erkek/ anlambirimciğinin /kadın/ anlambirimciğiyle yer değiştirmesiyle de /baba/ yerine /anne/ kavramının oluştuğunu söyler. (Kıran ve Eziler Kıran 2018: 340-341). Huber (2013) ise yapısal dilbilim kapsamında kavramları oluşturan ayırıcı özelliklerin anlambirimcik çözümlemesiyle yapıldığını belirtir ve birbirine benzer kavramların alınarak ayırım yapan ayırıcı özelliklerin belirlendiğini söyler (Huber 2013: 157). Huber, anlambirimcik çözümlemesine örnek olarak da birbirine benzer sandalye, koltuk, tabure ve şiltenin ayırıcı özelliklerini göstermiştir:

Sandalye: [+Mobilya parçası; +Oturmak için; +Ayaklı; +Sırtlık; -Kolluk]

Koltuk: [+Mobilya parçası; +Oturmak için; +Ayaklı; +Sırtlık; +Kolluk]

Tabure: [+Mobilya parçası; +Oturmak için; +Ayaklı; -Sırtlık; -Kolluk]

Şilte: [+Mobilya parçası; +Oturmak için; -Ayaklı; -Sırtlık; -Kolluk] (Huber 2013:157).

Derleme Sözlüğü'nde sözcüklere verilen anlamlardan her biri anlambirimcik olarak değerlendirilmiştir.

1. Yöntem

Çalışmada ele alınacak “kandırmak” sözcüğü Türkçe Sözlük'te “1. *Kanmasını sağlamak, inandırmak, ikna etmek.* 2. *Aldatmak.* 3. *İçme, yeme isteğini karşılamak*”

biçiminde tanımlanmıştır (2011: 1296). Çalışmada birinci ve ikinci anlamı içeren sözcükler üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla bu anlamların kavram alanı ele alınacaktır.

Makalede tarama yoluyla elde edilen sözcüklerin anlamları Sözlük'te yer aldığı şekliyle sunulmuştur. Ayrıca söz konusu sözcüklerin bulunduğu cilt ve sayfa numarasına da yer verilmiştir. Ancak makalenin sözcük sayısı sınırı kuralı nedeniyle Derleme Sözlüğü'nde yer alan, derlendikleri yerlere ait bilgiler sunulamamıştır.

Öncelikle *kandırma* kavram alanı belirlenmiştir. Buna göre "abartma", "aldatma", "dalavere", "dolandırma", "düzen", "göz boyama", "hile", "iftira", "inandırma", "kandırma", "mübalaga", "oyun", "palavra", "tuzak", "uydurma", "yanıltma" kavramları *kandırmanın* kavram alanına dâhil edilmiştir¹.

Ardından belirlenen bu kavramlar bir sözlükbirim olarak ele alınmıştır. Sözlükbirim "Bir sözcüğün çekimsel paradigmadaki bütün biçimlerini kapsayan soyut üst birim. Örneğin *odam, odanız, odası; odada, odaya, odadan; odaydı, odaymış, odaysa...* vb. sözcükler için ortak ve tek bir birimden söz edilebilir; ODA. Bu soyut birim sözlükbirimdir." (Hengirmen 1999; 341) şeklinde tanımlanır. Sözlükbirim ayrıca bir sözcüğün sözlükte madde başı olabilecek birimi şeklinde de tanımlanmıştır (Bayraktar 2014; 42). Sözlükbirim olarak ele alınan yukarıda belirtilen kavramların anlambirimcik olarak yer aldığı madde başları tespit edilmiş ve ilgili kavramın altında sunulmuştur. Diğer bir deyişle kavramların çeşitli türetimsel biçimbirimlerle (aynı kökten oluşan biçimleriyle) anlambirimcik olarak yer aldığı madde başları tespit edilmiş ve söz konusu kavramın altında ele alınmıştır. Örnek olarak "abartıcı", "abartıcılık", "abartarak konuşan" anlambirimcikleri "abartmak" sözcüğünün değişik ekler olarak oluşturduğu biçimler olarak "abartmak" kavramı altında, aynı şekilde aldatmak, aldanmak, aldatılmak aynı köke sahip olmaları bakımından aldatma kavramı altında verilmiştir.

Ayrıca yine sözlüğün taranması sırasında bazı sözcüklerin birden fazla anlambirimcikle tanımlandığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmada sözcüklere verilen anlamlardan yola çıkılarak *Tek Bir Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler* ve *Birden Fazla Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler* başlıkları altında bir sınıflandırma yoluna gidilmiştir. *Tek Bir Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler* başlığının altına *kandırma* kavram alanında değerlendirilen yukarıdaki kavramlar temel alınmıştır. Bu sözcüklerin bazısı birden fazla anlambirimciğe sahip olsa da bu anlambirimcikler *kandırma* kavram alanına ait yukarıda belirlenen kavramlarla ilgili değilse yine de *Tek Bir Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler* başlığı altına alınması uygun görülmüştür. Örneğin *atak* sözcüğü "abartıcı, çok öğünen" şeklinde iki anlambirimcikle tanımlanmıştır. "Övünmek" kavramı ise çalışmada *kandırmanın* kavram alanında değerlendirilmediğinden sözcük *Tek Bir Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler* başlığı altında değerlendirilmiştir. Bunun nedeni *Birden Fazla Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler* başlığının altında bir sözcüğü açıklamak için birlikte kullanılan *kandırma* kavram alanına ait anlambirimciklerin bir araya getirilmeye çalışılması ve böylelikle bir sınıflandırma yapabilmek içindir. Ayrıca her bir başlık kendi arasında *isim, fiil* ve *ikilemeler* başlıkları

¹ *Kandırma* kavramına ait "yalan" anlambirimciği yazar tarafından yapılan *Derleme Sözlüğü'nde Yalan ve Yalancı Anlamında Kullanılan Sözcükler* (2020) başlıklı makalede incelendiğinden, bu çalışmada yer almamıştır.

altında değerlendirilmiş, *birleşik isimler*, *isim* başlığı altında, *bir isimle birlikte kullanılan fiiller* ise *fiil* başlığı altında alt başlık olarak sunulmuştur.

2. Sözcükler

2.1. Tek Bir Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler

2.1.1. Abartma

“1. Bir nesneyi veya durumu olduğundan daha önemli, daha büyük veya daha çok göstermek, mübalağa etmek.” (Türkçe Sözlük [TS], 2011: 3) anlamıyla tanımlanan “abartmak” *kandırma* kavram alanı içine girmektedir. Eserde “abartmak” kavramını ifade eden anlambirimciklere sahip 31 isim, 38 fiil ve 1 de ikileme bulunmuştur.

İsim

- atak:** Abartıcı, çok öğünen. (XII, 4427)
haybatçılık: Abartıcılık, yaygaracılık. (XII, 4516)
hora (IV): Abartma. (VII, 2407)
hübürüklü: Küçük şeyleri abartarak konuşan (kimse). (VII, 2448)
hülle (I): Abartmalı konuşmayı anlatır. (VII, 2449)
lavurta: Abartarak konuşan. (IX, 3068)
lom (I): 2. Abartma. (IX, 3085)
oran (III): 1. Abartma, abartı. (IX, 3286)
oşutturucu: Abartıcı. (XII, 4616)
öğbet [övbet, öybet, öyübet]: Çok övünen, abartarak konuşan. (IX, 3313)
öşek (I): Dedikodu, abartma. (IX, 3356)
paıpaı [paıpaı -1]: 1. Abartarak konuşan. (IX, 3378)
palarva: Abartmalı söz, ölçüsüz konuşma. (IX, 3383)
pastaf [pastav]: 1. Abartı, büyütme. (IX, 3405)
pastavcı: Abartarak konuşan. (IX, 3405)
pastafçı: Çok ve abartılı konuşan. (XII, 4638)
poıpoıcu: Gereksiz yere değeri olmayan birini abartarak öven. (IX, 3466)
porumcu: 2. Abartarak konuşan. (IX, 3471)
sallavcı: Abartıcı. (XII, 4666)
şolavur: Abartıcı. (X, 3790)
tartalcı: Yüksekten atan, abartıcı. (X, 3835)
tavsıl: Abartı. (XII, 4743)
tavatır (IV) [tavatur, tavatür -2]: 2. Abartma, abartı. (X, 3846)
tevâtir: 1. Abartı. (XII, 4756)
ürümbüz: Abartma. (XII, 4795)
varvaracı: Abartıcı, gürültücü. (XI, 4092)
vayvasıl: 1. İşi abartma. (XII, 4802)
zarta (I): Abartma, atma, övünme. (XI, 4350)
zontor (II): [zontur (I)]: Abartı, pohpoh. (XII, 4840)
zortlak (II): 2. Yapamadığı işleri yapmış gibi abartan kimse. (XII, 4841)
Birleşik İsim
ağız yokarı: 1. Abartıcı. (XII, 4409)

Fiil

- çoşarmak (II): [çoşartmak]:** Bir şeyi abartarak anlatmak. (III, 1003)
haybatlamak: Abartmak. (VII, 2316)
hoşartmak: Abartmak. (VII, 2416)
ibertmek: Abartmak. (VII, 2500)

- kanaralamak (II)**: Abartarak konuşmak. (VIII, 2618)
katıklamak (I): 1. Abartmak. (VIII, 2682)
kertmek (I): Abartmak, övmek. (XII, 4547)
koltuklamak [koltuk vermek]: 1. Pohpohlamak, abartmak, övmek. (VIII, 2912)
obartmak (I) [ofartmak, ofurtmak (I) -1, öbertmek]: 1. Bir şeyi olduğundan çok göstermek, abartmak. (IX, 3260)
obartmak [ofartmak, oħartmaħ, okartmak]: Abartmak. (XII, 4608)
oğşurtmak: Abartmak. (IX, 3269)
oşartmak [oşurtmak, öşertmek, öşürtmek]: 1. Abartmak, büyütmek. (IX, 3292)
oşutturmak [oşutmak]: Abartmak. (XII, 4616)
öbertmek: Abartmak. (XII, 4620)
ödürtmek (I): Abartmak. (IX, 3312)
pastaflamak: Abartmak. (IX, 3405)
şaşartmak: Abartmak. (X, 3751)
şaylandırma: 1. Abartmak, ballandırarak anlatmak. (X, 3754)
şelendirmek: Abartmak. (X, 3758)
şoşartmak: Abartmak. (X, 3792)
şoşartmak: Abartmak. (XII, 4730)
ubarmak [ubartmak]: Abartmak. (XI, 4019)
ülfertmek: Abartmak. (XI, 4063)
üretmek (I): 2. Abartmak. (XI, 4068)
yandırmak (III): Abartmak. (XI, 4163)
yotlaştırmak: Abartmak. (XI, 4300)
Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller
bacak gibi atmak: Öğünmek, abartmak, yüksekten atmak. (XII, 4438)
dorum dorum atmak: Abartmak. (IV, 1566)
horta atmak: 1. Konuşmak, abartarak konuşmak. (VII, 2413)
kantin atmak [kantel atmak]: 2. Abartmak. (VIII, 2628)
kasavan atmak: Abartarak, yüksekten atarak konuşmak. (VIII, 2674)
laf çatlatmak: Yüksekten atmak, abartmak. (IX, 3058)
partal atmak: Övünmek, abartarak konuşmak. (IX, 3402)
şahşahaya galdırmak: Abartmak. (XII, 4717)
tav atmak [tavatir etmek, tavsullandırmak]: Abartılı konuşmak, genellikle kendini övmek. (X, 3846)
tevâtir itmek [tevâtir etmek]: Büyütmek, abartmak. (X, 3900)
zart atmak [zart zurt etmek]: Abartarak konuşmak, kendini övmek. (XII, 4830)
zarta atmak (I) [zart atmak]: Abartarak kendini övmek, abartılı konuşmak. (XI, 4350)

İkileme

partil purt: Abartılı konuşma için. (XII, 4637)

2.1.2. Aldatma

“Aldatmak” özellikle “1. Beklenmedik bir davranışla yanıltılmak...3. Birine verilen sözü tutmamak. 4. Yalan söylemek...” (TS, 2011: 88) anlamlarıyla *kandırma* sözcüğünün kavram alanına girmektedir. Sözlükte bu kavramı ifade eden anlambilimsicilere sahip 23 isim, 36 fiil ve 2 ikilemeye rastlanmıştır.

İsim

- akma (III)**: Aldanma, gönül verme. (I, 159)
al: 1. Aldatmaca. (XII, 4412)
aldanç: Çabuk aldanan, uysal adam. (I, 209)
aldangıçlık: Aldanma, yanıltma. (I, 210)
allanıpdi (I): Aldanmış. (I, 224)
avantı: Boş yere, aldatarak gönderiş. (I, 375)

- avsak (I):** Aldatma. (I, 391)
avutgan [avutgon, avutkan]: Aldatıcı, avutucu. (I, 397)
cee (I): 2. Aldatılmak istenen bir kimsenin işin farkına vardığını bildirmek için kullandığı ünlem. (III, 874)
çaşut (I): 5. Şaşırtan, aldatan. (III, 1086)
eldirekçi: Aldatan, aldatıcı. (V, 1708)
ganak (I) [ganam]: Aldanan (kimse). (VI, 1908)
kanak (V): Çabuk aldanan, saf. (VIII, 2617)
kantinci: Aldatıcı. (VIII, 2628)
mihanat: 2. Aldatıcı (kimse). (IX, 3180)
murabık: Kolayca aldatılan, kurnaz olmayan. (IX, 3220)
oturtmaç: Kovalanan tavşan, aldatmak amacıyla birdenbire durarak taziyı öne geçirme. (IX, 3298)
par (I): Aldatma. (XII, 4636)
par (IV): Birisini aldatmak amacıyla verilen şey. (IX, 3394)
sormuk (II): Aldatma, avutma. (X, 3666)
yaldak: Aldatmak için. (XII, 4811)
yaldakçı: Aldatıcı. (XII, 4811)
Birleşik İsim
sıçanduzağı: Aldatılma, fak. (X, 3600)

Fiil

- abıldatmak:** Aldatmak. (I, 21)
abohlāmak: Aldatmak. (XII, 4404)
abuḥlamaḥ: Aldatmak. (I, 32)
abuḥlamaḥ: Aldatmak. (XII, 4404)
avkırtmak: 2. Aldatmak, sezdirmemek, avlamak. (I, 386)
avzıtmak: Oyalamak, aldatmak. (I, 397)
bağlamak (II) [bağmak]: 1. Büyülemek, aldatmak. (II, 483)
civirmek [civirtmak]: Aldatmak. (III, 990)
çenelemek (II): Aldatmak, üzüntüsünü dindirmek için çocuğu oyalamak. (III, 1136)
çettirmek: Aldatmak. (III, 1152)
düzülmek: Aldatılmak. (IV, 1647)
ekelemek (I): 2. Aldatmak. (V, 1693)
emendirmek (II): Boş yere ümitlendirmek, aldatmak. (V, 1733)
gasmak (II): Aldatmak. (VI, 1932)
gazlamak (I): Aldatmak. (VI, 1955)
gillenmek (I) : 2. Aldanmak. (VI, 2044)
hüşhüşlemek: Aldatmak, avutmak. (VII, 2452)
kapınmak: 6. Aldanmak. (VIII, 2633)
kazlamak (I) [kazlılamak]: Aldatmak. (VIII, 2713)
kazlanmak: Aldatılmak. (VIII, 2713)
kınmak (III): Aldanmak. (VIII, 2811)
löklemek: Aldatmak. (XII, 4581)
malalamak: Övücü sözlerle aldatmaya çalışmak. (XII, 4584)
memek (II): 2. Çocuğu oyalamak, aldatmak için verilen yiyecek. (IX, 3159)
oytarmak: Aldatmak, oyalamak. (XII, 4618)
öçemek: 4. Karşılıklı birbirini aldatmak. (IX, 3308)
tanlamak: 2. Aldatmak. (X, 3821)
tündürmek (II) [tüğdürmek]: Birini korkutup ya da aldatıp kaçırmak. (X, 4011)
yaldanmak: Aldanmak. (XII, 4811)
yañalmak: Aldanmak. (XI, 4160)
yemsinmek (I): Yemle, yiyecekle aldanmak. (XI, 4243)
Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

curruga çıkarmak: Aldatmak. (III, 1019)

fırtık vermek: Aldatmak. (V, 1857)

içeri tutmak: Bir işte başkasını aldatıp, zarar ettirmek. (VII, 2504)

kabak patlatmak: Saklambaç oyununda ebeyi aldatıp yeniden ebe olmasını sağlamak. (VIII, 2578)

saya gezmek: İlginç giysiler giyip çeşitli görünümle gece evleri dolaşarak aldatmacalı bir çeşit oyun oynamak, beklenmedik davranışlar yapmak. (XII, 4675)

İkileme

ıvırıp kıvrımak: Nazlanıp aldatmaya çalışmak. (VII, 2498)

yalan dolan: Aldatıcı, dolaşık söz ya da davranış. (XI, 4139)

2.1.3. Dalavere

“Yalan dolanla gizlice görülen kötü iş, gizli oyun” (TS, 2011: 583) şeklinde tanımlanan “dalavere” *kandırmanın* gerçekleşmesine neden olan yollardan biridir. Eserde bu kavramı ifade eden anlambilimcilerle 4 isim ve 1 fiil rastlanmıştır.

İsim

abidik (II): Dalavere. (I, 23)

alkap: 2. Dalavereci, döneç. (I, 222)

atkaz: Dalavere, inkâr. (I, 370)

denbel (II): Dalavereci (kimse). (IV, 1420)

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

başını bağlamak (II): 1. Dalavere ile bir malın değerinden daha düşük bir fiyata satılmasına sebep olmak. (II, 560)

2.1.4. Dolandırma

“Dolandırmak” “... 3. *mec.* Birisini aldatarak parasını veya malını elinden almak” (TS, 2011: 697) anlamıyla *kandırma* durumunu meydana getiren diğer bir yoldur ve eserde bu kavramı ifade eden anlambilimciğe sahip 11 isim ve 3 fiil bulunmuştur.

İsim

alkaçıcı: Kaçırıcı, dolandırıcı. (I, 222)

çalgazan 1. Dolandırıcı. (III, 1051)

çapçı [çapçı]: Dolandırıcı. (III, 1074)

çarkacı: Dolandırıcı. (III, 1081)

kaytaz: 2. Dolandırıcı. (VIII, 2709)

sınap: 1. Dolandırıcı. (X, 3609)

şerbet (I) 1. Dolandırıcıların, bilgisiz halka verdikleri uydurma em. (X, 3762)

üllüpcü: Hokkabaz, dolandırıcı. (XI, 4063)

yatak (II): 2. Dolandırıcı. (XI, 4199)

yiymici: 2. Dolandırıcı. (XI, 4284)

Birleşik İsim

kolkıran: Dolandırıcı, düzmeçi. (VIII, 2910)

Fiil

heslemek: Dolandırmak. (VII, 2349)

kolkırmağ: Dolandırıcılık yapmak, düzmeçilik yapmak. (VIII, 2910)

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

sapha vurmak [sapalamak -I]: Birini dolandırmak. (X, 3540)

2.1.5. Düzen

“Düzen” Türkçe Sözlük’te “...5. *mec.* Bir kimseye, bir kuruluşa karşı toplu olarak alınan gizli karar, dolap, komplo. 6. *mec.* Topluca ve gizlice yürütülen herhangi bir plan, dolap, komplo. 7. *mec.* Dolap, hile...” (2011: 746) anlamlarıyla insanları kandırırken başvurulan yollardan biri olarak *kandırmanın* kavram alanı olarak alınmıştır ve bu kavramı ifade eden anlambirimciğe sahip 17 isim ve 1 fiil tespit edilmiştir.

İsim

honaz (I) [honamaz (I) -2]: 1. Düzençi, kurnaz (kimse). (VII, 2401)

iğrip (II) [iğrip]: Dolap, düzen, gizli çalışma. (VII, 2513)

iHCI: Yüze gülen, düzençi. (VII, 2513)

kelek (I): Düzen, al. (XII, 4543)

kemçik (II): 2. Düzençi, fena adam. (VIII, 2737)

mekez: Düzençi, işten kaçan. (IX, 3152)

mıdırık (II): 3. Düzen, dolap. (IX, 3178)

özüncü: Düzençi. (IX, 3374)

sakarlık: Düzençilik. (XII, 4663)

şarkada: 2. Düzençi. (XII, 4720)

şelloğcu: Düzençi. (XII, 4722)

tanüt: Düzençi, kurnaz. (XII, 4737)

telbis (II) [telbüz]: Düzençi, güvenilmez, kurnaz, kimse. (XII, 4748)

tevizür [tevizir]: Düzençi, kurnaz. (XII, 4756)

tülek (I): [tülek (I), tüleH]: 1. Kurnaz açık göz, düzençi. (X, 4006)

yanduz: Düzençi. (XI, 4163)

yankabız: 4. Düzençi. (XII, 4813)

Fiil

yankazlamak: Düzene başvurmak. (XI, 4170)

2.1.6. Göz Boyama

Kandırma kavramına ait bir anlambirimci olan “göz boyamak” bir deyimdir ve “kandırmak, yanıltmak, gösterişle aldatmak” (TS, 2011: 976) anlamlarına sahiptir. Derleme Sözlüğü’nde 1 fiilde bu anlambirimciğin tek başına kullanıldığı tespit edilmiştir.

Fiil

baymak (II): 3. Göz boyamak. (XII, 4450)

2.1.7. Hile

“Hile” “1. Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika. 2. Çıkar sağlamak için bir şeye değersiz bir şey katma” (TS, 2011: 1101) anlamlarıyla *kandırma* durumunu gerçekleştirmek için başvurulan en yaygın yöntemlerden biridir. “Hile” kavramını ifade eden anlambirimcikleri içeren 50 isim ve 9 fiil saptanmıştır.

İsim

abeş (II): 1. Dönek, hileci. (I, 18)

alfel: Kötülük, fesatlık, hile. (I, 212)

albusun: Kurnaz, hileci. (I, 215)

alızlık: Hilekârlık. (I, 221)

avanta: 2. Hile. (I, 375)

babak (II): Çok korkak, dönek, hileci. (II, 450)

- büyüt:** Hile. (II, 833)
cıvık (III): Oyunda ve işte hile yapan (kimse). (III, 891)
cıvıltı (II): Hile ile alınan yer. (III, 901)
cıvız (I) [cıvız -1, cilaz (II), cıvız]: 2. Oyunda hile yapan. (III, 903)
cıvızlık: 2. Hilecilik. (III, 904)
cıvazlık: Hile. (III, 942)
cidavu (III): 1. Hileci. (III, 961)
cille (III) 1. Hile. (III, 967)
custul: [cuslu -2] Nazlı ve hileli konuşan. (III, 1020)
çap (VI): Hile. (III, 1072)
çaparaz [çaparoz]: 1. Hileli. (III, 1074)
çırpık (I): 1. Hileci. (III, 1189)
çorru: Hileli. (III, 1273)
dadanak: 2. Hileye kapılarak avlanma yerine alışan keklük, sülün. (IV, 1319)
dambadız: Hileci. (IV, 1350)
değel: 1. Oyunda yapılan hile. (IV, 1400)
değel: 2. Hileci. (IV, 1400)
fel (I): 1. Hile. (V, 1841)
gabatlama [gabartlama (II)]: Sıkı doldurmamak, hileli doldurmak. (VI, 1884)
gacar (I) [gacara (I) -1]: 1. Hileci. (VI, 1887)
gancık (II): Hileci (kimse). (VI, 1909)
güle: 2. Hileci. (VI, 2041)
gıncifir: Hile yapan (kimse). (VI, 2049)
güdük (II): Hileci adam. (VI, 2213)
hamaz (III): 1. Kurnaz, hileci. (VII, 2264)
harbi (II) 1. Doğru, hilesiz. (VII, 2287)
hılt (V): Hile. (VII, 2360)
hızal: Hile. (VII, 2381)
hin: Zekasını hile yapmakta kullanan, kurnaz, açık göz (kimse). (VII, 2385)
hözün: Hile. (VII, 2441)
ibezin: Hileci. (VII, 2501)
ıye (III): Hile yapan. (VII, 2573)
kaçar (III): Hile yapan, hileci. (VIII, 2586)
katkılı [katıklı (I) -1]: 1. Karışık, arı olmayan, hileli. (VIII, 2684)
kelepür [kelepur]: Ucuz ya da hile ile alınan şey. (VIII, 2729)
kose: 3. Kurnaz ve hileci adam (masallarda). (VIII, 2930)
sinorci: Sınırdaki hile yaparak toprak kazanan kimse. (XII, 4698)
terpiz (II): Oyunda hile yapan. (X, 3894)
vasta: Al, hile. (XI, 4092)

Birleşik İsim

- alakara:** 1. Hile, kötülük. (I, 190)
aldil [aldangıç]: Kurnazlık, hile. (I, 210)
fiğ yeri: Bir işin bilinmeyen tarafı, hileli tarafı. (V, 1864)
içinden iğneli: Hileci, sinsi. (VII, 2505)
zine dölü: 2. Kurnaz, hileci. (XI, 4388)

Fül

- cıvızlamak:** 2. Hile yapmak. (III, 903)
gaytarmak (II) [gaytazlık yapmak]: 2. İşte oyalanmak, hile yapmak, tembellik yapmak. (VI, 1951)
hoytuklamak (II): Hile tasarlamak, hile yapmak. (VII, 2423)
tülemek (IV): Bir işin hilesini, kolayını öğrenmek, ustalaşmak. (X, 4007)
üzünmek: Hile yapmak. (XI, 4087)
Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

- ayangacılık etmek:** 2. Hileli iş yapmak. (I, 407)
cilaz etmek: Oyunda hile yapmak. (III, 964)
gevgeş getirmek: Bir işi noksan, hileli yapmak, işte dürüst olmamak. (VI, 2010)
gızafliḥ etmek: Hile yapmak. (VI, 2069)

2.1.8. İftira

“İftira” “Bir kimseye kasıtlı ve asılsız suç yükleme, kara çalma, bühtan” (TS, 2011: 1155) anlamıyla *kandırmanın* kavram alanında değerlendirilmiştir. Eserde bu kavramı ifade eden anlambirimciklere sahip 13 isim ve 5 fiile rastlanmıştır.

İsim

- çltak (I): [cālā (IV)]:** İftira. (III, 1175)
garaca (I) [garacı, garamaçı]: İftiracı (kimse için). (VI, 1918)
garamet (I) [garemet]: 1. İftira. (VI, 1920)
iremle: İftira. (VII, 2548)
kara (I) [karaçalı]: 2. İftira, leke. (VIII, 2637)
karacı: 3. İftiracı, kara süren. (VIII, 2639)
karamet [karamat]: Karacılık, iftira. (VIII, 2650)
kuman (II): 1. Kara atma, iftira. (VIII, 2998)
salgaracı: Karacı, iftiracı. (X, 3523)
suvak (II): Suç atma, iftira. (X, 3702)
şebel: Kara, iftira. (XII, 4722)
Birleşik İsim
ad çekici: 1. İftiracı, müzevvir. (I, 65)
ağzı kara: 7. İftiracı. (I, 118)

Fiil

- abamak (I):** 4. İftira etmek. (I, 8)
Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller
ayağı çekilmek: İftiraya konu olmak, ağızdan ağıza dolaşmak. (I, 398)
çirk atma: İftira etme. (III, 1236)
karaçalmak: İftira etmek, kara sürmek. (VIII, 2640)
yālhkara çalmak: İftira etmek. (XII, 4811)

2.1.9. İnandırma

Kandırma kavram alanına dâhil edilen “inandırmak” “İnanmasını sağlamak” (TS, 2011: 1186) şeklinde açıklanmaktadır. Sözlükte bu kavramla ilgili anlambirimcikler 3 isim ve 3 fiilde tespit edilmiştir.

İsim

- innak (I):** Sözüne inanılır kimse. (VII, 2544)
kanak: Çabuk inanan. (XII, 4532)
kandırışlı: İnandırıcı. (VIII, 2620)

Fiil

- alukdurmak:** Söz vermek, inandırmak. (I, 234)
ganmak (II): İnanmak. (VI, 1914)
Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller
beli bek olmak: Birine inanmak, güvenmek. (XII, 4452)

2.1.10. Kandırma

Eserde *kandırma* kavramını ifade eden anlambirimcikler 14 isim, 19 fiil ve 1 ikilemede tespit edilmiştir.

İsim**abugat (II):** 2. Kandırıcı. (I, 32)**aldanca [aldak, aldancak, aldangaç, aldangeç (II), aldangıç -2, aldanguç]:** Avutacak, kandırarak, gönül alacak şey, söz. (I, 209)**anget:** İnatçı, kanmaz, açgözlü. (I, 265)**bayıcı:** Uyutucu, kandırıcı. (II, 579)**dada (IV) [dadamih, dadamık (I) -3]:** 2. Birini oyalamak, kandırmak için söylenen tatlı söz, gösterilen iyilik, verilen yiyecek. (IV, 1317)**düğümcü:** Onu bunu kandıran. (IV, 1624)**kandaz:** Kurnaz, kandırıcı adam. (VIII, 2620)**kanık (III):** 2. Bıkmış, kanmış kimse. (VIII, 2623)**şoluk:** Al, kandırmaca. (X, 3790)**şorolop (I):** Boş, kandırıcı söz. (X, 3791)**uğum (II):** Kanıklık. (XI, 4028)**yargan (III):** Kandırılarak alınan mal, eşya. (XI, 4182)**yelke (V):** Kandırmaca. (XI, 4235)**Birleşik İsim****şerbetli dil:** Tatlı dil, kandırıcı konuşma. (X, 3762)**Fiil****abamak (I):** 1. Çirkin bir kızı veya kötü bir malı kandırma yoluyla birine yamamak. (I, 8)**avhıdmak:** Kandırmak. (I, 382)**bönnemek [bönsötmek, bönsütmek] Kandırmak. (II, 769)****camsıtmak:** 2. Kandırmak. (III, 854)**çivdirmek (II):** Kandırmak. (III, 1248)**ıknmak:** 3. Kanmak. (VII, 2462)**öğüdleme:** Kandırmak. (IX, 3319)**öğütlemek:** Birisini kandırıp bir başkasına karşı kışkırtmak. (IX, 3324)**toylamak (I):** 2. Kandırmak. (X, 3975)**uğumlanmak:** Kanmak. (XI, 4028)**uyutmak (II):** Kandırmak. (XI, 4052)**yaldatmak:** Kandırmak. (XI, 4143)**yedeklemek (I):** 2. Birini kandırıp götürmek. (XI, 4220)**yellemek:** Kandırmak. (XII, 4819)**Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller****araköriye almak:** Birkaç kişi, bir kişiyi sözle sıkıştırmak, bunaltmak, kandırmak. (I, 295)**ayak yapmak:** 1. Kandırmak. (I, 405)**dük atmak:** 3. Bir kimseyi hile ile kandırmak, kazık atmak. (IV, 1627)**musturluk etmek:** 2. Kandırır biçimde konuşmak, ağız yapmak. (IX, 3223)**piye etmek:** Oyunda kandırmak. (XII, 4650)**İkileme****ellem kallem:** Kandırma. (V, 1721)**2.1.11. Mübalağa**

“Mübalağa”, “Abartı” (TS, 2011: 1719) anlambirimciğiyle tanımlanmaktadır ve *kandırmanın* kavram alanında değerlendirilmiştir. “Mübalağa” kavramını ifade eden anlambirimciğe sahip DS’de 3 isim ve 4 fiil bulunmuştur.

İsim**alavış (I):** 2. Mübalâğa. (I, 202)**aşırma (III):** Mübalâğalı konuşma. (I, 356)**atak (I) [atakçı -1]:** 1. Geveze, mübalâğacı. (I, 364)

Fiil**afartmak [afurtmak]:** 1. Mübalağa etmek, ofartmak, şişirmek. (I, 71)**asartmak (II):** 3. Mübalağa etmek. (I, 340)**aşartmak:** Mübalağa etmek. (I, 351)*Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller***aba gibi atmak:** 1. Büyük söz söylemek, mübalağalı konuşmak. (I, 6)**2.1.12. Oyun**

Çok anlamlı bir sözcük olan “oyun” sözlükte “... 10. *mec.* Hile, düzen, desise, entrika” (TS, 2011: 1830) anlambirimcikleriyle de açıklanan bir anlama sahiptir ve bu anlamıyla *kandırma* kavram alanında değerlendirilmiştir. Eserde ise 1 isim ve 2 fiilde “oyun” kavramını ifade eden anlambirimciklerin yer aldığı tespit edilmiştir.

İsim**zamah (II):** Oyun, al. (XI, 4345)**Fiil****hollamak (II):** Oyunu bozmak. (VII, 2397)*Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller***heng etmek:** Oyun yapmak. (VII, 2339)**2.1.13. Palavra**

“Palavra” “1. *argo.* Herhangi bir konuda gerçeğe aykırı, uydurma söz veya haber, balon” (TS, 2011: 1877) şeklinde açıklanan bir sözcük olarak *kandırmanın* kavram alanına dâhil edilmiştir. Bu kavramı ifade eden anlambirimciklere sahip eserde 11 isim ve 2 fiil tespit edilmiştir.

İsim**anzaroz:** Palavracı, ağzı kalabalık. (I, 282)**barbar (I):** 2. Palavracı. (II, 526)**dümdümcü:** Palavracı. (IV, 1629)**fartfurtçu [fartfürteci]:** Gelişi güzel iş yapan konuşan, palavra atan (kimse). (V, 1837)**gürüz (III):** Palavra. (VI, 2238)**kubuz (I):** 2. Palavracı, övünen (kimse). (VIII, 2989)**lavırtı:** Palavra, boş gürültü. (IX, 3068)**lavlavcı:** Palavracı. (IX, 3068)**söge (IV):** Palavra. (X, 3673)*Birleşik İsim***alakuş (I):** Yayaracı, palavracı. (I, 191)**avurdu yelli:** Palavracı. (I, 396)**Fiil***Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller***aba gibi atmak [aba yeninden atmak]:** 2. Yüksekten atmak, palavra savurmak. (I,6)**bacak gibi atmak:** Yüksekten konuşmak, palavra savurmak. (II, 457)**2.1.14. Tuzak**

“Tuzak” “1. Kuş veya yaban hayvanlarını yakalamaya yarayan araç veya düzenek. 2. *mec.* Birini güç ve tehlikeli bir duruma düşürmek için kurulan düzen, komplo.” (TS, 2011: 2395) anlamlarıyla *kandırmanın* genelde eyleme dökülen biçimi olarak tanımlanabilir. Eserde “tuzak” kavramını ifade eden anlambirimcikler 19 isim ve 2 fiilde

tespit edilmiştir ve özellikle bunların büyük çoğunluğunun hayvanları kandırmak için yapılmış çeşitli biçimdeki düzenekleri adlandırdığı görülebilir.

İsim

- aldancık:** Tuzak olarak hazırlanmış kar çukuru. (I, 209)
avgun (IV): Avcılıkta kuşlara kurulan tuzak. (I, 381)
avroş: Bir çeşit kuş tuzağı. (I, 391)
badal (III) [badara (III)]: 1. Tuzak, fak, tehlike. (II, 462)
hapan (III): Tuzak. (VII, 2277)
ilgi (II): Tuzakla kuş tutulan yer. (VII, 2521)
kapanca (V) [kapança]: Tuzak, kapan. (VIII, 2630)
köme (III) [kömele (I), kömelti, kömü -2, küme]: 1. Keklik vb. kuşları avlamak için çalı çırpıdan yapılan, avcının gizlenmesine yarayan yer, barnak. (VIII, 2956)
köme (III): 2. Yırtıcı hayvanları avlamak için yapılan tuzak. (VIII, 2956)
kurak (I): 3. Tuzak olarak kullanılan evcil keklığın kafesiyle konulduğu yüksek yer ya da ağaç. (VIII, 3004)
petente: Tuzak. (IX, 3436)
petik (IV): Küçük kuşları tutmak için kullanılan tuzak. (IX, 3436)
pokaa: 1. Tuzak. (IX, 3467)
serpen (II): Kuş avlamakta kullanılan bir çeşit tuzak. (X, 3590)
tıbık: Kuş tutmaya yarayan çöp ya da telden yapılmış tuzak. (X, 3907)
toñga (I): Tuzak. (XII, 4768)
tor (I): Tuzak. (XII, 4769)
tozah (II): Tuzak. (X, 3976)
tula (III): Tuzak için kurulan aygıt. (X, 3987)

Fiil

- avkınmak:** Tuzağa düşmek. (I, 386)
Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller
avka düşmek: Tuzağa düşmek. (I, 384)

2.1.15. Uydurma

Türkçe Sözlük'te "uydurmak" sözcüğü "...2. (-i) Hayal gücünden yararlanarak gerçek dışı bir şey söylemek, yakıştırmak." (2011: 2426) şeklinde ifade edilen anlamıyla *kandırmanın* kavram alanına girmektedir ve eserde 7 isim, 5 fiil ve 1 ikilemede bu kavramla ilgili anlambilimcikler mevcuttur.

İsim

- antiriş [antirişli]** 2. Uydurma, acayip iş nesne veya kimse. (I, 281)
ecenez (II): Verilen sözü bozmak için uydurulan özür. (V, 1660)
ganırtmaç (II): Uydurma söz. (VI, 1914)
horanlama: 2. Masal, uydurma söz. (VII, 2408)
uydurmaç: 1. Uydurmacı. (XI, 4048)
uydurmaç: 2. Uydurma. (XI, 4048)
yapındırma: Uydurma (söz için). (XI, 4178)

Fiil

- düzmek (V):** Uydurmak. (IV, 1647)
keserlemek (I): Uydurmak. (VIII, 2763)
türetmek: Uydurmak. (X, 4013)
uçurmak (II): 1. Uydurmak, söz çıkarmak. (XI, 4023)
yâşırmaq (I): 1. Söz uydurmak. (XI, 4197)

İkileme

- yalan yapıldak:** Uydurarak. (XI, 4140)

2.1.16. Yanıltma

“Yanıltmak”, “Yanıltmasına yol açmak” (TS, 2011: 2521) tanımıyla “doğrudan uzaklaştırma”, “doğruya ulaşmasını engelleme” anlamlarına sahiptir, dolayısıyla *kandırmanın* kavram alanında değerlendirilmiştir. *Derleme Sözlüğü*'nde 2 isim ve 1 fiilde bu kavramı ifade eden anlambirincikler tespit edilmiştir.

İsim

aykırıcı 1. Yanıltıcı, kışkırtıcı. (I, 423)

çarpma (I): Yanıltma. (III, 1084)

Fiil

yanışlamak (III): 1. Yanıltmak. (XI, 4169)

2.2. Birden Fazla Anlambirincikle İfade Edilen Sözcükler

Derleme Sözlüğü'nde iki ya da daha fazla anlambirincikle birlikte tanımlanan sözcükler bu madde altında verilmiştir. Bir sözcüğü açıklarken birlikte kullanılan anlambirinciklerin tespiti aslında birbirine yakın, eşanlamli olarak görülen kavramların belirlenmesini sağlayacaktır.

2.2.1. Abartma –Palavra-Mübalâğa

Sözlükte aşağıdaki sözcüklerin anlamı verilirken “abartma”, “palavra” ve “mübalâğa” kavramlarını ifade eden anlambirinciklerin birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu başlıkta 4 isim, 1 fiil yer almaktadır.

İsim

abeci: 1. Atıcı, palavracı, yalancı, mübalâğacı. (I, 17)

alavartacı: Palavracı, mübalâğacı. (I, 202)

atgın: 1. Abartıcı, palavracı. (XII, 4428)

paloğra: Abartı, palavra. (XII, 4634)

Fiil

kesmek (I): 2. Palavra atmak, abartmak. (VIII, 2767)

2.2.2. Aldatma-Dalavere

Aşağıda 1 fiil “aldatma” ve “dalavere” kavramlarını ifade eden anlambirinciklerinin birlikte kullanımıyla tanımlanmıştır.

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

ayın oyun etmek [ayın oyun etmeğ]: 2. Dalavere yapmak, aldatmak. (I, 419)

2.2.3. Aldatma-Dolandırma

Aşağıdaki 1 isim ve 1 fiilin anlamı “aldatma” ve “dolandırma” kavramlarını ifade eden anlambirinciklerinin birlikte kullanımıyla tanımlanmıştır.

İsim

ütücü (II): Dolandırıcı, aldatıcı. (XI, 4080)

Fiil

tolandırmak: Aldatmak, dolandırmak. (X, 3952)

2.2.4. Aldatma-Düzen

Aşağıdaki 1 isimin tanımında ise "aldatma" ve "düzen" kavramını ifade eden anlambirimciklerinin beraber kullanıldığı tespit edilmiştir.

İsim

menevre: Aldatmaca, düzen, dolap. (XII, 4591)

2.2.5. Aldatma-Hile

Aşağıda yer alan 3 isim, 2 fiilin açıklanmasında "aldatma" ve "hile" kavramlarını ifade eden anlambirimciklerin beraber kullanıldığı görülmektedir.

İsim

cıgal (II): Aldatıcı, hileci. (III, 899)

dalaviracı: Hileci, oyunla başkalarını aldatan. (IV, 1339)

irenk (I) [ilenk, irek (III), ireng (I) -2]: 2. Hile, aldatma. (VII, 2548)

Fiil

aletmek: 1. Hile etmek, aldatmak. (I, 211)

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

irenk etmek (I): 2. Aldatmak, hile yapmak. (VII, 2549)

2.2.6. Aldatma-Kandırma-Göz Boyama

Aşağıdaki sözcüklerin anlamlarına bakıldığında genel olarak "aldatmak", "kandırmak" ve "göz boyamak" kavramlarını ifade eden anlambirimciklerin beraber kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu başlık altında 3 isim, 24 fiil ve 1 ikileme bulunmaktadır.

İsim

elcin (II): Çabuk aldanan ve kanan. (V, 1706)

ganuh: Kanmış, aldanmış (kimse). (VI, 1915)

oytarannıh: Kandırıcılık, aldatıcılık. (XII, 4618)

Fiil

aldamak: Aldatmak, kandırmak. (I, 209)

apartmak (I): 4. Aldatmak, kandırmak. (I, 285)

apıldatmak, apıldatmağ: Kandırmak, aldatmak. (I, 287)

avıtmak [avsannağmak, avsanmak, avsunlamak (III), avsınlatmak, avsunlamak (I) -4, avsunlatmak -1, avsunatmak]: Aldatmak, kandırmak, oyalamak, gafil avlamak. ((I, 392)

avukturmak [avukdurmak]: 1. Aldatmak, kandırmak, oyalamak. (I, 395)

aytarmak: Oyalamak, aldatmak, kandırmak. (I, 432)

baymak (II): Aldatmak, kandırmak, göz boyamak, manyetize etmek, tesir altında bırakmak. (II, 582)

boyalamak: 1. Kandırmak, gözünü boyamak. (II, 744)

fallamak (I): 3. Kandırmak, aldatmak. (V, 1832)

gırpak (III): Aldatmak, kandırmak. (VI, 2061)

kasmak (II): Kandırmak, aldatmak. (VIII, 2675)

kurşamak: Aldatmak, kandırmak. (VIII, 3009)

küllelemek: 1. Göz boyamak, aldatmak. (VIII, 3030)

öğürtmek (III): Aldatmak, kandırmak, ayartmak. (IX, 3323)

uyutmak (I): 2. Aldatmak, kandırmak. (XII, 4790)

ünlemek (III): Gözünü boyamak, aldatmak, şaşırtmak. (XI, 4066)

yağnıktırmak: Şaşırtmak, kandırmak, aldatmak. (XI, 4124)

yalandırmak: Aldatmak, kandırmak. (XI, 4139)

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

cıldız etmek: Aldatmak, göz boyamak. (III, 892)

hoşamadiya tutmak: 1. Tatlı tatlı konuşup aldatmaya çalışmak, kandırmak. (VII, 2416)
kayışa getirmek [kayış etmek]: Kandırmak, aldatmak. (VIII, 2701)
madik atmak: Aldatmak, kandırmak. (XII, 4582)
vanağzı vermek: Aldatmak, kandırmak. (XII, 4801)

İkileme

aldak buldak [aldak soldak]: Aldatarak, kandırarak. (I, 209)

2.2.7. Aldatma-Oyun

Aşağıdaki 1 fiilin “aldatma” ve “oyun” kavramını ifade eden anlambilimciklerle açıklandığı saptanmıştır.

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

duman atmak: 4. Birine oyun etmek, aldatmak. (IV, 1602)

2.2.8. Dolandırma-Düzen

Aşağıdaki isim “dolandırıcılık” ve “düzen” anlambilimcikleriyle açıklanmıştır.

İsim

kuramba (I): [kurampa -2]: Dolandırıcılık, düzen. (VIII, 3005)

2.2.9. Düzen-Hile

Sözlükte yer alan 12 isim ve 2 fiilin “düzen” ve “hile” kavramlarını ifade eden anlambilimciklerle açıklandığı görülmektedir.

İsim

avantacı: Düzmece, hileci. (I, 375)

avk: Düzen, hile. (I, 384)

barabat (I): 1. Hile, düzen, yalan. (II, 524)

endelep [endelip -3, endelop]: Oyun, hile, düzen. (V, 1745)

ficirikli: Hileli, düzenli. (V, 1863)

hırlı [hırlıbaz]: 4. Hileci, düzenbaz (kimse). (VII, 2371)

ıntırğa: Düzen, hile. (VII, 2479)

kelek (VIII) [keleḥ]: Düzen, hile. (VIII, 2727)

keleyh (I): Hile, düzen. (VIII, 2731)

kıllıkçı: Düzenci, hileci. (VIII, 2800)

sinecen [sinece -1]: 1. Hileci, düzenci. (X, 3639)

Birleşik İsim

yaşmaklı şeytan: Düzenci, hileci. (XI, 4198)

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

ele tutmak: Düzenbazlık yapmak, hile yapmak. (V, 1712)

kara yapmak: 1. Düzen, hile yapmak. (XII, 4534)

2.2.10. Düzen-Oyun

Aşağıdaki 9 isim ve 1 fiilin “düzen” ve “oyun” kavramını ifade eden anlambilimciklerin beraber kullanılmasıyla tanımlandığı görülmektedir.

İsim

kurak (II): Düzen, oyun. (VIII, 3004)

malaka (II): Oyun, düzen. (IX, 3109)

muğan: Oyun, düzen. (IX, 3216)

özün: Düzen, oyun. (IX, 3374)
petente: Düzen, oyun. (XII, 4645)
pilop: Oyun, düzen. (IX, 3453)
piy (I): Oyun, düzen. (IX, 3464)
şembelekçi: Oyuncu, düzenci, güvenilmez. (X, 3759)
yasan (III): Düzen, oyun, dalavere. (XI, 4191)

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

peten tutmak: Oyun, düzen yapmak. (IX, 3436)

2.2.11. Göz Boyama-Hile

Sözlükte 1 isim ve 1 fiilin “göz boyama” ve “hile” kavramına bağlı anlambirinciklerle tanımlandığı tespit edilmiştir.

İsim

üllüp (II): Göz boyama, dolap, hile. (XI, 4063)

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

ala tutmak: Gözünü boyamak, hile yapmak, karışıklığa getirmek. (I, 202)

2.2.12. Hile-Dolandırma

Aşağıda 1 adet ismin “dolandırıcı” ve “hile” anlambirincikleriyle açıklandığı saptanmıştır.

İsim

carlakı: Dolandırıcı, hileci. (III, 863)

2.2.13. Hile-Oyun

Sözlükte 3 isim, 1 fiil ve 1 ikileme “hile” ve “oyun” kavramına bağlı anlambirinciklerle birlikte tanımlanmıştır.

İsim

dalavira [dalavura, delevére]: Hile, gizli oyun. (IV, 1339)

dıbz (II): Hile, oyun. (IV, 1449)

katakollu: Hile, oyun. (VIII, 2681)

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

itizi oynatmak: Hile yapmak, birine oyun oynamak. (VII, 2569)

İkileme

ayın oyun 1. Hile, entrika, desise, oyun. (I, 419)

2.2.14. Hile-Tuzak

Sözlükte 2 isim ve 2 fiilin “hile” ve “tuzak” kavramına bağlı anlambirinciklerle birlikte tanımlandığı tespit edilmiştir.

İsim

al (I): 1. Hile, tuzak. (I, 165)

aldangıç: 1. Üzeri ot veya kumla örtülmüş çukur, tuzak, hile. (I, 209)

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

ala düşmek (II): Tuzağa, hileye düşmek. (I, 182)

ala getirmek (II): Hileye getirmek, tuzağa düşürmek. (I, 187)

2.2.15. İnandırma-Kandırma

Aşağıda yer alan 2 isim ve 6 fiilin anlamları inan(dır)ma” ve “kan(dır)ma” kavramlarını ifade eden anlambirimciklerle tanımlanmıştır.

İsim

kanık (III): 4. İnandırılmış, kandırılmış (kimse). (VIII, 2623)

Birleşik İsim

kanılgaşı yakın: Hemen inanan, kanan. (VIII, 2623)

Fiil

baymak (II): 2. İnanmak, kanmak. (XII, 4450)

eğiltmek: Kandırmak, inandırmak, kendi sözüne getirmek. (V, 1678)

kamandırmak: Kandırmak, inandırmak. (XII, 4531)

kındırmak (II): 1. Kandırmak, inandırmak. (VIII, 2810)

tokuldaşmak: 2. Birini kandırmak, inandırmak için konuşmak. (X, 3950)

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

tav etmek: 2. Kandırmak, inandırmak. (X, 3846)

2.2.16. Tuzak-Aldanma

Aşağıdaki 1 fiilin anlamı “tuzak” ve “aldanma” kavramını ifade eden anlambirimciklerle yapılmıştır.

Fiil

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

badala basmak (I) [badaraya basmak]: Tuzağa düşmek, aldanmak. (II, 462)

2.2.17. Tuzak-Düzen

Aşağıdaki 3 isim ise “tuzak” ve “düzen” kavramlarına bağlı anlambirimcikler kullanılarak açıklanmıştır.

İsim

al: 2. Düzen, tuzak. (XII, 4412)

kurakçı: 1. Tuzakçı, düzenci. (VIII, 3004)

toloz (II): Tuzak, düzen. (X, 3953)

2.2.18. Çeşitli Kavramlarla İfade Edilen Sözcükler

Sözlükte kandırma kavramı taşıyan çeşitli anlamlara sahip sözcükler ise aşağıda tek bir başlık altında toplanmıştır. Bu başlıkta 75 isim, 52 fiil ve 8 ikileme yer almaktadır.

İsim

abcal, abcalak: Sakatlığı olmadığı halde topal gibi yürüten. (I, 15)

ağlarca (I): 1. Olduğundan az gösterip, acındıran kimse. (I, 101)

akrut: Düzenci, bilgiç, kurnaz. (I, 161)

alaşka: Alay, şaka. (I, 200)

algarısı: Çocukları korkutmak için uydurulmuş görüntü. (I, 212)

alız (II): Kurnaz, sinsî. (I, 221)

alivelek: Dönek, sözünden cayan. (I, 222)

bastırık (III) 1. Kötü, iğrenç bir olayı, suçu veya kabahati örtbas etme, gizleme işi. (II, 547)

bastırıkta: Gizlenen, saklanan şey veya laf. (II, 548)

biş (IV): Bir şeyi verir gibi görüldükten sonra geri çekerken kullanılan söz. (II, 704)

burkazanlık [burğazanlık] Fitnelik, dalaveracılık, fesatlık, laf taşımaya. (II, 799)

- calkazan:** 4. Şakacı, alaycı. (III, 852)
- caru:** Dürüst olmayan kadın. (III, 864)
- değişme:** Aldatarak oynanan kar topu oyunu. (IV, 1400)
- dırnaksız:** Soyguncu, dalavereci, düzmece. (IV, 1472)
- eftef:** Gereksiz, asılsız. (V, 1670)
- ellek [ellag, elläk -I]:** 2. İki yüzlü, döneke, yalancı. (V, 1720)
- fan:** Asılsız haber. (V, 1833)
- fırfırı (II):** Sözünde durmayan, döneke. (V, 1854)
- firt (IV):** Döneke. (V, 1856)
- fısrık:** Asılsız, boş söz. (V, 1859)
- gıcık (I):** 1. Sözüne güvenilmeyen, her işten vazgeçen. (VI, 2026)
- gubuz:** 2. Arabozucu, iki yüzlü. (XII, 4511)
- hille:** Düzme, sahte, hileli. (VII, 2359)
- hille:** Al, düzen. (XII, 4518)
- hilt (VI):** Dürüst olmayan, bencil, düzmece (kimse). (VII, 2360)
- hoşamadı:** Sözüne güvenilmeyen iki yüzlü (kimse). (VII, 2416)
- höyürtlek:** Bir iş yapmadığı halde yapıyormuş gibi görünen. (VII, 2440)
- ıgırıp:** 2. Sözde neden. (XII, 4521)
- ılgın (II):** 1. Düşsel, gerçekdışı. (XII, 4521)
- kambaz (II):** Kurnaz, oyuncu adam. (VIII, 2614)
- kandoz:** Kurnaz, kandırıcı, dedikodu. (VIII, 2621)
- kefere:** 3. Oynak, güven vermeyen. (VIII, 2719)
- kerti (III):** Doğru. (VIII, 2757)
- kıncıfır (III) [kıcık (IX), kincik (IV), kıpçık (III)]:** 1. Sözünde durmayan, döneke kimse. (VIII, 2806)
- köcekçi [köcekçi]:** Hoppa, döneke, kötü huylu. (VIII, 2947)
- kücül:** Sinsi, kurnaz, iki yüzlü. (VIII, 3024)
- lañ lañ atmak:** Yetkisi olmadan konuşmak, yüksekte atmak. (IX, 3064)
- lavgar (I) [lavğar, lavkar, lavlav (I) -I]:** Geveze, boşboğaz, palavracı. (IX, 3067)
- mıcırıklı [mıcırıklı]:** Kuşku verici, oyunlu (iş için). (IX, 3178)
- mustur (I):** 1. Suçlu olduğu halde suçsuz görünmeye çalışan, suçunu gizleyen. (IX, 3223)
- oturtmaç:** Kovalanan tavşanı aldatmak amacıyla tazıyı öne geçirme. (XII, 4617)
- oynak (I):** 2. Sözünde durmayan, güvenilmeyen (kimse). (IX, 3302)
- oyunlu:** Sözünden dönen, düzenci. (IX, 3305)
- ozannama:** 2. Asılsız söz, masal. (IX, 3305)
- ölçer (I):** Arabozucu, fitne. (IX, 3329)
- özünçü:** Düzen, kandırmaca, al. (XII, 4631)
- papaklık:** Döneke, kötülük. (IX, 3393)
- paytı:** Oynak, sözüne güvenilmeyen. (IX, 3417)
- pilingir:** Yolsuz birleşmelere aracılık eden, arabulucu. (XII, 4648)
- sannı:** Asılsız, aslı olmayan. (X, 3538)
- şiltak :** 1. Suç atma, karalama. (X, 3768)
- şiltak:** 1. Kara çalma, suç atma. (XII, 4724)
- tandırılama:** 2. Dedikodu, asılsız söz. (X, 3819)
- tavatir [tavatur -2]:** 1. Söylenti, abartılı söz, dedikodu. (XII, 4743)
- telbis (I): [telbiz (I)]:** 1. Huysuz, yaramaz, eğitim görmemiş, düzenci. (X, 3868)
- tonka (II):** Pusu, tuzak. (X, 3960)
- tüpsüz:** Asılsız. (X, 4012)
- ufraza:** Kandırmaca, düzen. (XII, 4782)
- usta:** Düzenci, alıcı. (XI, 4043)
- ustalık:** Kurnazlık, düzencilik. (XI, 4043)
- yalah, yalak (II) [yalaka -6, yalavuş -I] :** 5. Döneke. (XI, 4135)
- yaldavuş:** Koşmaca oyununda, koşanın kovalıyan önünde çeşitli yönlerde doğrularak yaptığı şaşırtma. (XI, 4143)

yampiri [yanpiri (I) -3]: 3. Dürüst davranmayan kişi. (XI, 4156)

yaykara: Gerçek olmayan haber. (XI, 4211)

yelloz: 1. İkiyüzlü, döneç. (XI, 4238)

yöne (III): Gerçek olmayan. (XI, 4306)

zırzubik: Düzençi, alcı. (XI, 4381)

Birleşik İsim

ağzi gırağlı [ağzi yelli -2]: Yüksekten atan, övünen. (I, 118)

altdan bazarlı: Sinsi, ikiyüzlü. (I, 230)

araboyunu: 2. Tuzağa düşürme, kandırma. (XII, 4421)

aşkari bozuk: 2. Sözüne güvenilmeyen kimse. (I, 358)

feyli bozuk: Düzenbaz, ahlâksız. (V, 1849)

karaboğaz (III): 4. İki yüzlü, arabozucu. (VIII, 2638)

yalancı pehlivan: Yapmadığı, yapamayacağı şeyleri, yapmış ya da yapabilmiş gibi anlatan kimse, palavracı. (XI, 4139)

Fiil

abalandırmak: Umut vererek oyalamak. (I, 5)

abartmak: (I) [abatmak-1; abırtmak] 1. Olduğundan fazla göstermek, büyütmeç, mübalâğa etmek. (I, 12)

abuklandırmak: Umutlandırmak. (I, 32)

aşıtlamak (III): Gizlice, dikkat gözünden kaçırarak bir harekette bulunmak. (I, 357)

bavırmak: Bir işde veya daha çok o işin hile ve fesat taraflarında pişmek. (II, 574)

begilemek: Bilmezlikten gelmek, bilmiyor görünmek. (II, 597)

burkalamak: 2. Yaptığını, söylediğini inkâr etmek, değiştirmeye çalışmak. (II, 799)

çalağurlamak: Sezdirmeden aramak. (III, 1048)

çöçelemek (II) [çöçelenmek (I)]: Oyalanmak, iş yapar görünmek. (III, 1276)

dıngırdatmak (I) 1. Atlatmak, aldatmak. (IV, 1465)

doldurmak: Yalan sözler, dedikodu ile bir kimseyi bir başkası aleyhine kıskırtmak. (IV, 1546)

ebermek (III): 1. Gizlemek. (V, 1656)

edilemek: 1. Hayvan yavrusu anasını yalancıktan emmek. (V, 1666)

edilemek: 2. Yavrusu ölmüş hayvanı oyalayarak sütünü almak. (V, 1666)

elemek (I): Sorulan şeye kaçamaklı cevap vermek, yanıltmak. (V, 1710)

gastaklamak: Bir işi bile bile yanlış yapmak. (VI, 1933)

gorganmak: Güvenememek, inanmamak. (VI, 2104)

ırharlamaç: Doğruyu söyletmek. (VII, 2485)

kabartmak: 2. Abartmak, atmak. (VIII, 2582)

kapamak: Evlenmeleri istenen kız ve erkeği kandırarak bir odaya bırakmak. (XII, 4532)

karaçlamak: Suç atmak, karalamak. (XII, 4533)

koytarmak: Döneçlik etmek. (VIII, 2943)

köptürmek (II): Çoğaltmak, şişirmek, abartmak. (VIII, 2961)

malamak: Suçunu gizlemek. (XII, 4584)

pepelemek (II): Birbirini tutmayan sözler söylemek. (IX, 3427)

samsulanmak: Bilmemezlikten gelmek, bilmiyormuş gibi görünmek. (X, 3533)

şamlamak: Aldatmak, gönlünü yapmak. (X, 3741)

taplatmak: Benimsetmek, inandırmak. (X, 3827)

yañırdamak: Yanlış ve boş sözlerle gevezelik etmek. (XI, 4169)

zortlamak: Yapamadığı işleri yaparmış gibi övünmek, abartmak. (XII, 4841)

Bir İsimle Birlikte Kullanılan Fiiller

aba atmak: 1. Kendisini kurtarmak için suçu başkasına yüklemek. (I, 5)

ağız etmek: Gerçeği saklamak, samimi konuşmamak. (I, 97)

ayağını almak (I): 3. Günahını almak. (I, 398)

ayak yapmak: 3. Bildiği halde bilmezmiş gibi konuşmak. (I, 405)

başını bağlamak (IV): Evlenme vaadi ile aldatıp uzun bir zaman bekletmek. (II, 560)

bok bulaşmak: Üstüne suç atılmak. (II, 732)

- çivi kıvratmak:** Oyun, dolap çevirmek, entrika yapmak. (III, 1248)
ipi çürük olmak: Sözüne sohbetine güvenilmemek. (VII, 2545)
kara yapmak: 2. Suçunu başkasına atmak. (XII, 4534)
önöze beklemek: Pusu kurmak. (IX, 3342)
pilingirlik yapmağ: Yolsuz birleşmelere arabuluculuk yapmak. (XII, 4648)
şebel atmak: Suç atmak, kara çalmak. (X, 3755)
şer atmağ: Birine suç atmak, kara çalmak. (XII, 4723)
tava gelmek (I): Kanmak, yumuşamak, yola gelmek. (X, 3845)
tefil düzmek: Suçunu gizlemek için sözde nedenler uydurmak. (XII, 4746)
toloza düşürmek: Oyun, düzenle bir kimseyi zarara uğratmak, tuzağa düşürmek. (X, 3953)
tora çekmek: Aldatmak, pusuya düşürmek. (X, 3967)
uykuya vermek: Uyutmak, aldatmak, başından atmak. (XII, 4789)
yalancı olmak: Doğruluğu kesinlikle bilinmeyen bir bilgiyi başkasından duyup iletmek. (XI, 4139)
yasdıhlı konuşmak: İki yüzlülük etmek. (XI, 4192)
yeltesine girmek: Aklını çelmek, kandırmak. (XI, 4240)
zahma sıyırtmak: 1. Abartılı, çalılımlı konuşmak. (XII, 4829)
- İkileme**
allım şallım: Suçsuz görünmeye çalışan, suçsuz gibi davranan. (I, 225)
artık eğsik: Gerçeğe uymaz, ileri geri. (I, 334)
ayın oyun: 2. Düzen, kandırmaca. (XII, 4434)
ayın oyuncu: 1. Alıcı, oyuncu, düzenli. (XII, 4434)
eften püften: Dayanaksız, derme çatma, yalan yanlış, asılsız. (V, 1670)
ezir özü: 2. Sözde neden. (XII, 4501)
fart kirt: Fazla atıp tutarak konuşmayı anlatır. (V, 1837)
şatra patra: Yalan yanlış. (X, 3753)

3. Sonuç

Çalışmada Türkçe Sözlük'te (2011) kandırma kavramına verilen anlamlardan "1. *Kanmasını sağlamak, inandırmak, ikna etmek.* 2. *Aldatmak*" tanımlamaları üzerinde durulmuştur.

İlk olarak "abartma", "aldatma", "dalavere", "dolandırma", "düzen", "göz boyama", "hile", "iftira", "inandırma", "kandırma", "mübalaga", "oyun", "palavra", "tuzak", "uydurma", "yanıltma" kavramları *kandırma'nın* kavram alanı olarak belirlenmiştir. *Kandırma* kavram alanının içinde yer alan "yalan" kavramı yazar tarafından yapılan *Derleme Sözlüğü'nde Yalan ve Yalancı Anlamında Kullanılan Sözcükler* (2020) başlıklı makalede incelendiğinden bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Buradan da *kandırmanın* çok çeşitli yollarla gerçekleştirilmesinin mümkün olduğu tespitinde bulunulabilir.

Makalede yukarıda tespit edilen kavramlar birer sözlükbirim olarak değerlendirilmiştir. Böylelikle bu kavramların Derleme Sözlüğü'nde bir sözcüğü açıklamak için kullanıldığı yani anlambirimcik olarak yer aldığı madde başları tespit edilmiştir.

Derleme Sözlüğü'nde sözcükler bazen tek bir anlambirimcikle, bazen de birkaç anlambirimcikle açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada bu durum göz önüne alınarak elde edilen sözcükler *Tek Bir Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler* ve *Birden Fazla Anlambirimcikle İfade edilen Sözcükler* olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir. Buna göre Derleme Sözlüğü'nde *kandırma* kavram alanına ait olan

sözcüklerden *Tek Bir Anlambirimcikle İfade Edilen Sözcükler* başlığı altında tespit edilen başlıklar ve bulunan sözcük sayıları şunlardır: *abartma* (70), *aldatma* (61), *dalavere* (5), *dolandırma* (14), *düzen* (18), *göz boyama* (1), *hile* (59), *iftira* (18), *inandırma* (6), *kandırma* (34), *mübalâğa* (7), *oyun* (3), *palavra* (13), *tuzak* (21), *uydurma* (13), *yanıltma* (3). *Birden Fazla Anlambirimcikle İfade edilen Sözcükler* başlığı altında tespit edilen başlıklar ve bulunan sözcük sayıları ise şunlardır: *abartma- palavra- mübalâğa* (5), *aldatma- dalavere* (1), *aldatma- dolandırma* (2), *aldatma-düzen* (1), *aldatma-hile* (5), *aldatma-kandırma-göz boyama* (28), *aldatma-oyun* (1), *dolandırma- düzen* (1), *düzen- hile* (14), *düzen- oyun* (10), *göz boyama-hile* (2), *hile-dolandırma* (1), *hile-oyun* (5), *hile –tuzak* (4), *inandırma-kandırma* (8), *tuzak-aldanma* (1), *tuzak-düzen* (3) ve *çeşitli kavramlarla ifade edilen sözcükler*(135). Toplamda 573 sözcük tespit edilmiştir. Sözcükler, her bir başlık altında ise *isim*, *fiil* ve *ikilemeler* ana başlıklarıyla sınıflandırılmıştır.

Aşağıda yer alan tabloda Sözlük'te kandırma kavram alanına ait hangi anlambirimcilerin birlikte kullanıldığı gösterilmiştir. Bu tablonun *Birden Fazla Anlambirimcikle İfade edilen Sözcükler* başlığı altında sunulan sözcüklerin anlamları açıklanırken hangi anlambirimcilerin bir arada kullanıldığını tespit etmek açısından yararlı olacağı düşünülmüştür.

Tablo 1. Anlambirimcik Tablosu

	<i>Abartma</i>	<i>Aldatma</i>	<i>Dalavere</i>	<i>Dolandırma</i>	<i>Düzen</i>	<i>Göz Boyama</i>	<i>Hile</i>	<i>İftira</i>	<i>İnandırma</i>	<i>Kandırma</i>	<i>Mübalâğa</i>	<i>Oyun</i>	<i>Palavra</i>	<i>Tuzak</i>	<i>Uydurma</i>	<i>Yanıltma</i>
Abartma											X		X			
Aldatma			X	X	X	X	X			X		X		X		
Dalavere		X														
Dolandırma		X			X		X									
Düzen		X		X			X					X		X		
Göz Boyama		X					X			X						
Hile		X		X	X	X						X		X		
İftira																
İnandırma										X						
Kandırma		X				X			X							
Mübalâğa	X												X			
Oyun		X			X		X									
Palavra	X										X					
Tuzak		X			X		X									
Uydurma																
Yanıltma																

Yukarıdaki tablo incelenecek olursa örneğin "abartma" kavramı "palavra" ve "mübalağa" kavramlarıyla, "aldatma" kavramının "dalavere", "dolandırma", "düzen", "hile", "kandırma-göz boyama" ve "oyun" kavramlarıyla, "düzen" kavramının "dolandırma", "hile" ve "oyun" kavramlarıyla, "hile" kavramının "göz boyama", "dolandırma", "oyun" ve "tuzak" kavramlarıyla, "inandırma" kavramının "kandırma" kavramıyla "tuzak" kavramının "aldanma" ve "düzen" kavramlarıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir. Öte yandan "iftira", "uydurma" ve "yaniltma" kavramlarının *kandırma* kavramına dâhil edilen diğer kavramlarla birlikte kullanılmadığı görülmüştür.

Kandırma kavram alanına dâhil edilen kavramların birbirine yakın anlamlar taşıdıkları düşünülebilir. Yine de aslında tespit edilen tüm bu kavramlar kendilerine özel anlamlar taşımaktadır. Örneğin "**cığal (II):** Aldatıcı, hileci" ve "**ütücü (II):** Dolandırıcı, aldatıcı." örneklerinde birinin *hile yaparak* birinde *dolandırarak aldatma* eylemini gerçekleştirdiği dolayısıyla "hileci" ve "dolandırıcı" anlambirimcilerinin anlam ayırt edici olduğu görülmektedir. Yine "**kılıhçı:** Düzensi, hileci." ve "**sinecen [sinece -1]:** 1. Hileci, düzensi." sözcükleri "hileci" ve "düzensi" anlambirimcilerine sahiptir ve bu iki sözcüğün aynı anlama sahip olduğu söylenebilir. Diğer taraftan "**kurakçı:** 1. Tuzakçı, düzensi" ise "tuzakçı" anlambirimciğiyle *düzen yapma* eylemini *tuzak kurarak* gerçekleştirdiği dolayısıyla diğer iki sözcükten anlam olarak farklı olduğu tespit edilebilir.

Sözlük'te geçen "**honaz (I) [honamaz (I) -2]:** 1. Düzensi, kurnaz (kimse)." ve "**ihci:** Yüze gülen, düzensi." sözcüklerinin anlambirimcik çözümlemesi yapıldığında ilk sözlükbirimde *kurnazlıkla* ikinci sözlükbirimde *yüzüne gülererek (yapacağı kötülüğü belli etmeyerek) düzen yapma* eyleminin gerçekleştirildiği görülmektedir. Tüm bunlardan anlambirimcilerin bir sözcüğün anlamını ortaya çıkarmada ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Derleme Sözlüğü'nde kandırma kavram alanına ait anlambirimcikleri içeren sözcükler incelendiğinde gerek türetme gerek birleşme yoluyla yeni anlamlar kazanan sözcükler ve ikilemelerin varlığı Türkçenin türetme gücünü gözler önüne sermektedir.

Türkçe kavramlaştırma konusunda güçlü bir dildir. Nitekim ağızlarda ayrıntılı anlamları ifade eden sözcüklerin varlığı bunun ispatlarından biridir. Örneğin kovalanan tavşanın durarak tazıyı öne geçirme hamlesi *oturmaç* sözcüğüyle ifade edilmekte, sınırda hileyle toprak kazanan kişi *sinorci* diye adlandırılmakta, aldatılmak istenen bir kimse durumun farkına vardığını sadece *cee* ifadesiyle belirtmekte, bir işin hile ve fesat taraflarını öğrenmek *bavırmak* fiiliyle ifade edilmektedir. Tüm bu hususlar ayrıca detaylı olarak inceleme konusu da yapılabilir.

Ayrıca Türkiye Türkçesinde sadece tek bir isim veya tek bir fiille ifade ettiğimiz kavramların ağızlarda çok sayıda sözcükle karşılanması da dikkat çekicidir. Örneğin *kandırmak* ağızlarda *camsıtmak*, *çivdirmek*, *öğüdleme*, *toylamak*, *uyutmak*, *yaldatmak* fiilleriyle; *palavracı* kavramı *barbar*, *dümdümcü*, *kubuz*, *lavlavcı* isimleriyle dile getirilmektedir.

Çalışmada ek olarak *kandırma*'nın kavram alanını olarak belirlenen kavramlar dışında farklı anlambirimcilerle tanımlandığı sözcükler de *Çeşitli Kavramlarla İfade Edilen Sözcükler* başlığı altında yer almaktadır.

Bu çalışmada *kandırma* kavram alanına ait bütün sözcüklerin tespit edildiğini iddia etmek güçtür. Elbette ki Sözlük'te gözden kaçan veya dikkate alınmamış kavramlar ve sözcükler bulunacaktır. Yine de elde edilen veriler Türkiye'nin çeşitli yörelerinde tek bir kavram alanına ait ne kadar çok sayıda sözcük olduğu konusunda bize bilgi verirken Türkçenin söz varlığının ne denli zengin olduğunu da ortaya koymaktadır..

Kaynakça

- AKSAN, Doğan (2020). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2014). *Dil Bilimi*. Ankara: Nobel.
- GÜNAY, V. Doğan (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual.
- HENGİRMEN, Mehmet (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınevi.
- HUBER, Emel (2013). *Dilbilime Giriş*. İstanbul: Yabancıdil Yayınları.
- İMER, Kâmile; KOCAMAN, Ahmet; ÖZSOY, A.Sumru (2019). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- ÖZBEK, Özgül (2020). "Derleme Sözlüğü'nde Yalan ve Yalancı Anlamında Kullanılan Sözcükler", *Homerost* Cilt:3, Sayı 4, 139-150.
- KIRAN, Zeynel; EZİLER KIRAN, Ayşe (2018). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin.
- KORKMAZ, Zeynep (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SESLİ, Hüseyin (1968). *Dil Alanı Üzerine*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- TRIER, Jost (1969). *Kelime Alanları ve Kavram Alanları Üzerine*. (Çev. Hüseyin Sesli). Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- TÜRK DİL KURUMU (1963). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1965). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1968). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1969). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IV*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1972). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü V*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1972). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VI*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1974). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VII*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1975). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü VIII*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1977). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü IX*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1978). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü X*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1979). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü XI*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (1982). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü XII (EK-I)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- TÜRK DİL KURUMU (2011). *Türkçe Sözlük*. 11. baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- VARDAR, Berke vd. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.